

Отримано: 12 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: mangos@email.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-6-9

Манжос С. В. Поняття «концепт» у парадигмі наукових знань. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 6–9.

УДК: 811.111'42'373

**Манжос Світлана Віталіївна,**

*Житлово-комунальний коледж Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова, м. Харків*

## ПОНЯТТЯ «КОНЦЕПТ» У ПАРАДИГМІ НАУКОВИХ ЗНАНЬ

*Питання про типологію концептів було одним з найбільш дискусійних під час становлення лінгвоконцептології. Воно збігалось з пошуками визначення суті концепту, його специфіки. У статті зазначено, що й на сьогодні питання про типологію концептів не є остаточно вирішеним, оскільки кожен напрям у царині філологічної науки намагається запропонувати власну візію на цю проблему. У статті зроблено спробу систематизувати та узагальнити різні погляди на поняття типології концептів.*

**Ключові слова:** архетип, геіштальт, концепт, культурний концепт, типологія концептів.

**Манжос Светлана Витальевна,**

*Жилищно-коммунальный колледж Харьковского национального университета городского хозяйства им. А.Н. Бекетова, г. Харьков*

## ПОНЯТИЕ «КОНЦЕПТ» В ПАРАДИГМЕ НАУЧНЫХ ЗНАНИЙ

*Вопрос о типологии концептов был одним из наиболее дискуссионных во время становления лингвоконцептологии. Он совпал с поисками определения сути концепта, его специфики. В статье отмечено, что и на сегодняшний день вопрос о типологии концептов не является окончательно решенным, поскольку каждое направление в области филологической науки пытается предложить собственное видение этой проблемы. В статье сделана попытка систематизировать и обобщить разные взгляды на понятие типологии концептов.*

**Ключевые слова:** архетип, геіштальт, концепт, культурный концепт, типология концептов.

**Svitlana Mangos,**

*Municipal College of Kharkiv Urban University named after O.M. Beketov, Kharkiv*

## THE «CONCEPT'S» DEFINITION IN THE PARADIGM OF SCIENTIFIC KNOWLEDGE

*The question of the typology of concepts was one of the most controversial at the time of the formation of linguoconceptology. It coincided with the search for the definition of the essence of the concept, its specifics. It should be noted that even today the question of the typology of concepts is not completely resolved, because each approach in the field of philological science is trying to offer its own vision of this problem. The article attempts to systematize and generalize different views on the typology of concepts.*

**Key words:** archetype, gestalt, concept, typology of concepts, cultural concept.

Прагнення до упорядкування реалій навколишньої дійсності зумовлене самою природою людини як *homo sapiens*, яка прагне зрозуміти кожне з явищ та розкласти його по полицях. Як зауважує Л. І. Белехова, «пошук «упорядкованості» у різних науках знаходить вираження в типології досліджуваних предметів та явищ» [3, с. 223]. Питанням типології концептів займалися С. О. Аскольдов, З. Д. Попова, Й. А. Стернін, О. О. Селіванова, Л. А. Лисиченко, Ю. С. Степанов та інші.

Питання про типологію концептів було одним з найбільш дискусійних під час становлення лінгвоконцептології. Воно збігалось з пошуками визначення суті концепту, його специфіки. Варто зазначити, що й на сьогодні питання про типологію концептів не є остаточно розв'язаним, оскільки кожен напрям у царині філологічної науки намагається запропонувати власну візію на цю проблему. Метою нашої розвідки є спроба систематизувати та узагальнити різні погляди на поняття *типології концептів*.

У науковій літературі прийнято розрізняти концепти залежно від тієї картини світу, до якої вони належать. Відповідно натрапляємо на міфологічні, релігійні, наукові, художні, побутові концепти. Так, міфологічні стосуються фактів міфології, релігійні висвітлюють ключові поняття теологічних питань, наукові відображають факти науки й техніки, а художні найбільш яскраво виявляються в прозових, поетичних та драматичних творах при переосмисленні майстром слова певних реалій. При цьому слід пам'ятати, що межі між картинами світу є доволі розмитими, тому одні й ті самі концепти можуть належати до різних картин світу. Першу класифікацію концептів вивів С. О. Аскольдов, розподіливши їх на пізнавальні та художні [2, с. 273]. Науковець усвідомлював, що подібний розподіл не може бути вичерпним. На сьогодні вчені пропонують досить розгалужені класифікації концептів за багатьма параметрами. За суб'єктом класифікації (у роботі З. Д. Попової та Й. А. Стерніна ця класифікація називається за приналежністю групам носіїв [15, с. 120]) О. О. Селіванова поділяє концепти на універсальні (тобто такі, що наявні в усіх культурах приблизно з одним і тим самим набором смислових характеристик), наприклад, ВОДА, РАДІСТЬ, ЗЕМЛЯ, БАТЬКО, МАТИ тощо). Універсальні концепти відтворюються в різних етноспільнотах приблизно з одним смисловим навантаженням, хоча, як наголошують З. Д. Попова та Й. А. Стернін, і такі концепти можуть мати національну специфіку [15, с. 120]. Досить яскраво це доводить робота В. Б. Яковлевої, яка досліджувала концепт СІМ'Я з точки зору етнолінгвістики. Дослідниця виявила низку закономірностей розвитку уявлень українців про цей концепт.

Існують також національні концепти, етноконцепти, що притаманні тільки певному етносу. Наприклад, ТЯДО (система правил приготування зеленого чаю, чайна церемонія), СІНО (стиль японського глиняного посуду), САБІ (усамітнене мов-

чання налоні природи) в японській концептуальній системі. В інших етноспільнотах такі реалії просто не фіксуються, тобто етноконцепти виражаються здебільшого безеквівалентною лексикою. Щодо української мови, то національними концептами можна вважати ГОПАК, БОРЩ, ВЕЧОРНИЦІ тощо. Також існують специфічні концепти (групові – у класифікації З. Д. Попової та Й. А. Стерніна). Такі концепти покликані відтворювати певну субкультуру: етнічну, соціальну, конфесійну тощо. Вони також поділяються на вікові, гендерні, професійні та ін. Щодо об'єкта класифікації, то концепти диференціюють на культурні, емоційні, архетипні, ідеологічні, а також антропоконцепти, натурфакти, артефакти.

Культурні концепти постають як ментальні утворення, що покликані відбивати «особливості відчуття та логіку пізнання світу певним етносом» [16, с. 249]. Культурний концепт аксіологічно маркований, у його складі обов'язково наявний ціннісний шар. Отже, з такої точки зору культурні концепти можна класифікувати на ті, що позначають духовні цінності маніфестують матеріальні. «Потенційне «ключове слово» повинне відповідати умовам частотності вживання в певній семантичній сфері, наявності значної кількості фразеологізмів із цим словом, широкого використання в прислів'ях, висловах, популярних піснях, назвах книжок тощо» [там само]. До культурних концептів можуть належати СЕРЦЕ, СОНЦЕ, РАДІСТЬ, ВОДА тощо.

Емоційні концепти репрезентують увесь спектр почуттів та емоцій, що здатна переживати людина. Такого роду концепти, як підкреслює О. В. Малярчук, визначаються такими «соціо-культурно-психологічними характеристиками конкретного співтовариства людей, як традиції, звичаї, вдачі, особливості побуту, стереотипи мислення, моделі / зразки поведінки, що історично складаються протягом розвитку, становлення тієї чи іншої етнічної спільноти» [14, с. 132]. В основі будь-якого емоційного концепту лежить оцінювання як онтологічна здатність людини. Наразі в лінгвістиці є велика кількість робіт, що стосуються дослідження емоційних концептів. Наприклад, праці О. А. Козлової, присвячені аналізу емоційного концепту СТРАХ, О. В. Малярчук – про особливості вербалізації концепту ЩАСТЯ, Н. В. Спіжавки – про засоби вираження концепту ГНІВ, О. В. Тарасової – про концепт РАДІСТЬ, С. А. Торби – про концепт ЛЮБОВ, Ю. Ю. Шамаєвої – про концепт РАДІСТЬ.

Антропоконцепти, як випливає з їхньої назви, стосуються осіб. Наприклад, концепти СНИГУРОНЬКА, ЗРАДНИК, МАТИ, УКРАЇНЕЦЬ, МІНІСТР, МАВКА тощо. До антропоконцептів, очевидно, слід відносити також ідіоконцепт ЕГО / Я, що співвідносний з архетипом самості. Специфіка останнього, на думку К. Ю. Голобородька, надзвичайно яскраво відображається в художній творчості, де автор має можливість продемонструвати індивідуальний погляд на світ, свою образно-метафоричну глибину, лексико-інтонаційну культуру, свій спосіб мовомислення, «що ліризує оповідь і сповнює її особливим світлом і настроєм. Поет усе ж таки повністю не зливається зі своїм ліричним героєм, хоча, безумовно, цей герой відрізняється багатьма властивостями, духовно спорідненими з поетовими» [6, с. 298].

До натурфактів належать концепти, зіставні з різними природними об'єктами та явищами. Природа на всіх етапах естетичного пізнання була «вічним» об'єктом досліджень, саме тому лінгвістів і захоплює вивчення шляхів вербалізації різних концептів на позначення реалій навколишнього світу. Дослідження концептів-натурфактів має глибоку філософську, соціальну, моральну та естетичну проблематику, адже порушує питання «людина – природа – суспільство». Окрім того, Л. А. Лисиченко зауважує, що «рослини і їхні назви свідчать про домовний світ, який бачила людина, що знала про нього і чому та в яких місцях те чи інше явище має таку, а не іншу назву. Наприклад, у спільнослов'янській мові-основі слово *жито* позначало поживні злакові рослини (корінь той же, що в слові жити)» [12, с. 81]. Палітра концептуальних досліджень натурфактів надзвичайно багата: тут і концепт СТЕП (О. Є. Сфіменко), концепт ГРОЗА (О. С. Фісенко), концепт КВІТКА (А. І. Молоткова). Сюди ж належить дослідження І. М. Дишлоу, присвячене вивченню способів вираження концепту ПРИРОДА в поетичній спадщині Л. В. Костенко. Концепти-артефакти позначають реалії, створені людиною. Артефакти можна умовно поділити на артефакти-предмети та артефакти-локації. До концептів-артефактів, розглянутих дослідниками, можна зарахувати концепт ГРОШ (Н. І. Драчук, В. Є. Копиця, К. С. Руснак), концепт ОДЯГ (Т. А. Ларина, Т. Лішук, В. А. Птуха), концепт ДІМ (І. В. Давиденко, Ю. М. Лебеденко, Т. В. Монахова) та інші концепти. Не можна назвати проблему формування й прищеплення певних ідеологій у суспільстві новою, адже здавна метою кожної системи правління було здобуття та збереження влади. При цьому народ – електорат – повинен повністю підтримувати систему. Таким чином, керівники держави мусили обирати певну політичну стратегію та засоби маніпулювання свідомістю. Найчастіше таким механізмом маніпуляції ставала мова, тому, складаючи ораторські промови, виголошуючи агітаційні заклики, правителі використовують найбільш значимі для населення концепти. Ідеться про ідеологічні концепти, такі як, наприклад, концепт СВОБОДА, концепт ЄВРОПА, концепт СПРАВЕДЛИВІСТЬ, концепт ВОЛЯ, концепт ПРАВДА тощо. Ці концепти, як підкреслює О. О. Маленко, у першу чергу регламентують «творення досконалого суспільства з його загальнолюдськими й громадянськими ідеалами» [13, с. 159]. Аналізуючи концепти такого роду можна встановити кореляції між історією та сучасними суспільними ідеологіями. Отже, ідеологічними слід вважати такі концепти, що посідають важливе місце в суспільній свідомості та мають широкий резонанс у менталітеті нації.

Останнім типом концептів з точки зору об'єкту є архетипні концепти. За визначенням О. В. Слюніної, архетипний концепт – «це лінгвоментальна сутність, що репрезентує культурні первісні образи, які містяться в колективному несвідомому як набутки колективної уяви й репрезентуються в мові. До основних ознак архетипних концептів належать смислова двоплановість, яка виражається в дихотомії семантичних наповнень; універсальність; здатність до розвитку; незалежність від культурних і географічних чинників; постійна відтворюваність у мові художньої літератури» [18, с. 5]. В архетипних концептах майже всі смислові наповнення повинні бути зумовлені апіорними первинними переживаннями. До архетипних належать концепти ВОГОНЬ, ЗЕМЛЯ, СМЕРТЬ, ЖИТТЯ, ДУША тощо.

Із погляду на якість інформації пропонують розглядати образно-художні, поняттєво-логічні [17, с. 298], відмінність між якими полягає в тому, що образно-художні концепти обростають пластом перцептивних, символічних, асоціативних смислів, а поняттєво-логічні таких маркерів не містять. За ступенем складності концепти поділяють на прості (виражені за допомогою одного слова) та складні (виражені за допомогою словосполучень та речень). А. Вежбицька також пропонує визначити 3-поміж інших концептів концепт-максимум, концепт-мінімум та енциклопедичний додаток. Так, концепт ЯБЛУКО для носія слов'янських мов буде концептом-максимумом, а концепт МАНГО – концептом-мінімумом. Енциклопедичний до-

даток покликаний розширювати концепт-максимум професійним знанням. За походженням В. Л. Івашенко розмежує природні / первинні концепти та штучні / вторинні. До первинних належать ті концепти, що закладені у свідомість людини на рівні інстинктів, вони існують «в інтеріоризованих діях як на рівні свідомості, так і на рівні підсвідомих, надсвідомих та невідомих структур» [7, с. 76]. Щодо вторинних концептів, то вони виникають наоснові природних і за суттю «аналогічні до людських процедур оброблення інформації» [там само]. Представники когнітивної лінгвістики З. Д. Попова та Й. А. Стернін пропонують також класифікацію за характером інформації, або за типом наповнення. Вони виокремлюють такі типи концептів: уявлення – «узагальнений чуттєво-наочний образ предмета чи явища» [15, с. 117]. Концепти-схеми репрезентують такі концепти, що позначають узагальнену просторово-графічну або контурну схему. Наприклад, ДЕРЕВО взагалі. Дерево складається з кореня, стовбура, крони, гілок, листя. Таким чином, концепти-схеми – це гіпероніми зі слабким образом. Концепт-схема ТВАРИНА містить такий схематичний образ – голова, тіло, лапи, хвіст тощо. Концепт-поняття виникає або на основі уявлення, або на основі схеми, коли відбувається нашарування індивідуальних ознак. Концепт-поняття покликаний відображати найбільш загальні ознаки певної реальності. Наприклад, МЕШКАНЕЦЬ (а не просто людина), РУСАЛКА (поєднання ознак риби та людини). Фрейм також у роботі З. Д. Попової та Й. А. Стерніна кваліфіковано як багатоконпонентний концепт, що представляє об'ємний опис предмета чи явища. Так, концепт-фрейм ЛІКАРНЯ містить такі компоненти, як хвороба, лікар, пацієнт, пігулки, ін'єкції, операція тощо; концепт-фрейм КІНОТЕАТР – квитки, фільм, зала, екран тощо. Сценарій, або скрипт, уявляється дослідникам послідовністю кількох епізодів у часі. Це фрейми, які розгортаються як послідовність певних етапів чи епізодів: ПОЇЗДКА в інше місто, ЕКСКУРСІЯ містом, ВІДВІДУВАННЯ ресторану тощо. Гештальтом постає комплексна, функціональна мисленнева структура, яка покликана впорядковувати все багатоманіття окремих явищ у свідомості [15, с. 119]. Термін *гештальт* запропонував австрійський мистецтвознавець Х. Еренфельс. Гештальт поєднує в собі як чуттєві, так і раціональні елементи, як статичні, так і динамічні аспекти реальності. Гештальт пов'язує слова з явищами, завдяки чому у свідомості людини формується комплексна картина. До гештальтів науковці зараховують концепти, вербалізовані лексемами *гра, любов, доля, черга* тощо. Згідно з теорією гештальтів, мова, мислення, емоційна сфера, когнітивна діяльність, свідомість людини взаємопов'язані. Наразі теорію гештальтів детально опрацьована в роботах Дж. Лакоффа та Р. Лангакера. Так, Дж. Лакофф під гештальтом розуміє «набір характеристик, що реалізується спільно і є більш істотними для нашого досвіду, аніж окреме виявлення кожної із цих характеристик» [11, с. 106]. Отже, гештальт передбачає співвідношення «частина – ціле». Ж. В. Краснобаєва-Чорна пропонує класифікувати концепти за історико-культурним параметром. Дослідниця вважає доречними такі терміни, як світовий концепт, національний концепт, концепти Давнього Світу (Китаю, Єгипту), концепти античних держав (Давньої Греції та Риму), концепти давніх слов'ян, концепти Середньовіччя, концепти доби Відродження, концепти доби Просвітництва, концепти Нового часу [10, с. 49 – 50]. У В. І. Карасика концепти класифіковано за змістом. Науковець виокремлює параметричні та непараметричні. До параметричних належать ті концепти, які постають як класифікаційні категорії для порівняння реальних особливостей об'єктів: ЧАС, ПРОСТІР, ЯКІСТЬ. До непараметричних концептів належать ті, що мають предметний зміст. До того ж, непараметричні поділяються на регулятивні й нерегулятивні. У регулятивних основним є ціннісний компонент (ЩАСТЯ, ЗАЗДРИСТЬ, ЩЕДРИСТЬ); у нерегулятивних домінують інші ознаки [8, с. 30 – 31].

Немає єдності серед дослідників і щодо структури концепту. Виокремлюють шарову, польову та сферичну будову. Так, Ю. С. Степанов говорить про шарову будову й виокремлює актуальний, «активний» шар, у якому «концепт актуально існує для всіх користувачів певної мови (мови певної культури) як засіб їхнього взаєморозуміння та спілкування» [19, с. 47]; пасивний, «додатковий» шар, у межах якого концепт є «актуальним лише для деяких соціальних груп» [там само]; а також внутрішню форму, або етимологічну ознаку, що «відкривається лише дослідникам і дослідницями. Але це не означає, що для користувачів певною мовою цей змістовий шар концепту взагалі не існує. Він існує для них опосередковано, як основа, на якій виникла й тримається решта шарів» [там само]. Із позицій шарової будови концепти розглядають А. В. Жалай, Т. А. Космеда, С. В. Мастерских, Н. В. Плотнокова та інші.

Про сферичну будову концепту пише К. Ю. Голобородько. Серед формальних складників дослідник виокремлює ядро, приядерну зону та периферію «як сукупність парадигматично і синтагматично пов'язаних репрезентантів концепту в макротексті. Сміслові шари як змістова характеристика концепту містять авторські розуміння в різних ситуаціях» [6, с. 51]. Для позначення цих розумінь автор уводить поняття *художньо-семантичне наповнення*, яке інтерпретує як «сукупність узуальних значень і контекстуальних смислів у художньому мовомисленні творчої особистості» [там само]. К. Ю. Голобородько говорить про ідіостильові концепти, адже в монографії аналізує особливості поетичного ідіолекту Олександра Олеся, однак сферичну будову можна застосовувати й до концептів іншого роду. Польова структура концепту передбачає виділення в ньому ядра, приядерної зони, ближньої та дальньої периферії. До ядра входить поняттєвий компонент, що характеризується більшою конкретністю, приядерну зону формують більш абстрактні смислові наповнення, а периферію становлять індивідуальні потрактування.

В. І. Карасик, розглядаючи концепт як багатовимірне ментальне утворення, наголошує, що в його складі «виокремлюється образно-перцептивний, поняттєвий і ціннісний складники» [8, с. 29]. Такий же погляд на структуру концепту мають і М. Ф. Алефіренко, М. М. Болдирев, І. С. Лівенець, Г. Г. Слишкін та інші. Поняттєвий компонент містить фактичну інформацію. Усвідомлення цього компоненту спирається передусім на логіку. Зіставляючи різні шари, М. Ф. Алефіренко зазначає, що «логіко-предметний зміст елементів МКС збігається з поняттями, а експресивно-образний та емоційно-оцінний зміст МКС генетично зіставний з уявленнями. Перші вербалізовані термінами, термінопоняттями та прямою номінативною лексикою, а другі – знаками вторинної та непрямой мотивації (метафорами, фразеологізмами, пареміями)» [1, с. 97]. Таким чином, під час аналізу образно-перцептивного та ціннісного складників доречно звертати увагу на засоби художньої виразності, синтагматичні та парадигматичні зв'язки концепту. Виокремлення експресивно-образного шару пов'язане із здобутками психолінгвістики. Ціннісний компонент містить оцінку концепту. Ця оцінка може бути «вбудованою» або ж розрізнятися залежно від досвіду людини. Про усталену оцінку варто говорити, якщо йдеться про архетипні смисли. Зазвичай така оцінка стосувається бінарних опозицій: добро – зло, життя – смерть, чоловіче – жіноче тощо. У межах концепту ВОДА, наприклад, актуалізується такий «вбудований» смисл, як життя – смерть, адже відомо, що здавна воду вважали джерелом

життя, однак і руйнівною силою, що може це життя забрати. Про суб'єктивність оцінного компоненту зазначає В. І. Карасик. Він стверджує, що комп'ютер, наприклад, по-різному може оцінюватися носіями мови: для когось це робочий інструмент, для когось – товар, для когось – показник соціального статусу [9, с. 24]. Зрештою, концепт не є жорстко структурованим об'єктом, жоден із компонентів не виявляє сувору послідовність, навіть у поняттєвому шарі, ядрі концепту, окремі смисли можуть варіюватися залежно від умов формування концепту в лінгвокультурному просторі чи свідомості окремої людини. Таким чином, М. М. Болдырев уподібнює концепт до сніжного кому, що котиться й поступово обростає новими шарами: «Так і зміст концепту постійно насичується, – говорить учений, – а його обсяг збільшується завдяки новим концептуальним ознакам» [4, с. 30].

Т. П. Вільчинська, розмірковуючи про структуру концепту, відзначає певні спільні моменти. Так, дослідниця помітила, що доволі поширеною є практика виокремлення трьох компонентів у будові концепту (зокрема, ідеться про Волгоградську школу): «актуального (репрезентує повсякденні знання, утілені в мовних дефініціях, елементи наукового знання й загальної ерудиції та стереотипні і прототипні структури); образного (включає внутрішні форми мовних одиниць й образи, закріплені в авторських або фольклорних прецедентних текстах) та оцінного (зближує концепт з філософською категорією оцінки, але, на відміну від останньої, увагу акцентує не лише на позитивних цінностях, а й на антицінностях)» [5, с. 58].

Таким чином, бачимо, що існує доволі розгалужена система класифікації концептів, а також різні підходи до визначення структурної організації концепту. Від типу концепту залежить і особливості його дослідження. Подальший перспективний напрям аналізу може бути пов'язаний із внутрішньожанровим дослідженням концепту ВОДА, що передбачає визначення найбільш архаїчних шарів семантики образів, їхнього зв'язку з міфологічними сюжетами, з'ясування основних закономірностей еволюції образів та мотивів, пов'язаних з водою.

### Література:

1. Алефиров Н. Ф. Лингвокультурология: ценностно-смысловое пространство языка: учеб. пособие / Н.Ф. Алефиров. – 5-е изд., стер. – М.: ФЛИНТА, 2016. – 288 с.
2. Аскольдов С. А. Концепт и слово / С. А. Аскольдов // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста: [антология / под ред. В. П. Нерознака]. – М., 1997. – С. 267 – 279.
3. Белехова Л. І. Словесний поетичний образ в історико-типологічній перспективі: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі американської поезії): монографія / Л. І. Белехова. – Херсон: Айлант, 2008. – 368 с.
4. Болдырев Н.Н. Когнитивная природа языка: сборник статей / Н. Н. Болдырев. – М. – Берлин: Директ-Медиа, 2016. – 256 с.
5. Вільчинська Т.П. Коцептуалізація сакрального в українській поетичній мові 17 – 18 ст.: монографія / Т. П. Вільчинська. – Тернопіль: Джура, 2008. – 424 с.
6. Голобородько К. Ю. Ідіостиль Олександра Олеся: лінгвокогнітивна інтерпретація: монографія / К. Ю. Голобородько. – Х.: Харк. іст.-філол. т-во, 2010. – 527 с.
7. Іващенко В. Л. Концептуальна репрезентація фрагментів знання в науково-мистецькій картині світу (на матеріалі української мистецтвознавчої термінології): монографія / В. Л. Іващенко. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2006. – 328 с.
8. Карасик В.И., Прохвачёва О.Г. и др. Иная ментальность / В. И. Карасик, О. Г. Прохвачёва и др. – М.: Гнозис, 2005. – 352 с.
9. Карасик В. И. Языковые ключи / В. И. Карасик. – М.: Гнозис, 2009. – 406 с.
10. Краснобаева-Чорна Ж. В. Сучасна фразеологія: класифікаційні параметри фразеологічних одиниць. Словник фразеологічних термінів / Ж. В. Краснобаева-Чорна. – Донецьк: ДонУ, 2012. – 168 с.
11. Лакофф Джордж, Джонсон Марк. Метафоры, которыми мы живем: пер. с англ. / под ред. и с предисл. А. Н. Баранова. – М.: Едиториал УРСС, 2004. – 256 с.
12. Лисиченко Л.А. Рівні мовної картини світу і їх взаємодія / Л. А. Лисиченко // Лінгвістичні дослідження: збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. – Харків, 2005. – Вип. 36. – с.80 – 87.
13. Маленко О. О. Тарас Шевченко: пророк у пошуках правди (концепт правда) / О. О. Маленко // Культура слова. – 2014. – № 80. – С. 158-166.
14. Малярчук О. В. Емоційний концепт ЩАСТЯ: етимологічні та структурні характеристики / О. В. Малярчук // Вісник Житомирського державного університету. – 2014. – № 2 (74). – С. 132-138.
15. Попова З. Д. Когнитивная лингвистика / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – М.: АСТ: Восток-Запад, 2010. – 314 с.
16. Саєвич І. Г. Ключові концепти культури: критерії виокремлення / І. Г. Саєвич // Слово і речення: синтактика, семантика, прагматика: матеріали Міжнародної наукової конференції, 10-12 жовт. 2013 р. – К., 2013. – С. 249 – 255.
17. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2010. – 884 с.
18. Слюніна О. В. Вербалізація природних стихій в українській поезії 80-х – 90-х років ХХ століття: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. В. Слюніна. – Х., 2012. – 20 с.
19. Степанов Ю. С. Константы: словарь русской культуры / Ю. С. Степанов. – М.: Академический проект, 2004. – 992 с.